

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU
EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION
AND REHABILITATION

11.

MEĐUNARODNI
NAUČNI SKUP
„SPECIJALNA
EDUKACIJA I
REHABILITACIJA
DANAS”

11th

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
CONFERENCE
“SPECIAL
EDUCATION AND
REHABILITATION
TODAY”

ZBORNIK RADOVA

PROCEEDINGS

Beograd, Srbija
29-30. oktobar 2021.

Belgrade, Serbia
October, 29-30th, 2021

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

11. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 29–30. oktobar 2021. godine

Zbornik radova

11th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 29–30th, 2021

Proceedings

11. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 29–30. oktobar 2021. godine
Zbornik radova

11th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 29–30th, 2021
Proceedings

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Gordana Odović, v.d. dekana

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Branka Jablan

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Irena Stojković
Doc. dr Bojan Dučić
Doc. dr Ksenija Stanimirov

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Sonja Alimović
Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Doc. dr Ingrid Žolgar Jerković
Univerzitet u Ljubljani – Pedagoški fakultet Ljubljana, Slovenija
Prof. dr Vesna Vučinić, prof. dr Goran Jovanić, doc. dr Aleksandra Pavlović
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I OBRADA / DESIGN AND PROCESSING

Biljana Krasić
Mr Boris Petrović
Zoran Jovanković

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku

Proceedings will be published in electronic format

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-150-1

AKREDITOVANI PROGRAMI OBUKE U SISTEMU SOCIJALNE ZAŠTITE KAO RESURS ZA SPREČAVANJE IZMEŠTANJA DECE SA INVALIDITETOM IZ PORODICE

Iva Branković^{**1}, Nada Šarac², Svetlana Živanić²

¹Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Srbija

²Republički zavod za socijalnu zaštitu, Srbija

Uvod: Razumevanje sistemskog odgovora na problem izmeštanja dece sa invaliditetom iz porodica u Republici Srbiji podrazumeva sagledavanje problematike na više nivoa. Pored normativnog okvira i nivoa dostupnosti i kvaliteta usluga socijalne zaštite u oblasti, važno je sagledati i mogućnosti za stručno usavršavanje profesionalaca koji rade sa porodicama koje se suočavaju sa višestrukim problemima i porodicama u krizi. Akreditacija programa obuke uvedena je sa ciljem uspostavljanja sistema kvaliteta u stručno usavršavanje zaposlenih u socijalnoj zaštiti, a akreditovani programi, kao način za sticanje kompetencija, predstavljaju značajan resurs za osnaživanje profesionalaca u cilju unapređenja stručnog rada i kvaliteta pruženih usluga.

Cilj: Cilj ovog rada je predstavljanje rezultata analize akreditovanih programa obuke iz perspektive njihove primenljivosti i funkcionalnosti sadržaja, odnosno, mera koje doprinose razvoju relevantnih kompetencija za osnaživanje roditelja i prevenciju izmeštanja dece sa invaliditetom iz porodice.

Metod: Korišćeni metod je desk analiza kojom je obuhvaćeno svih 246 rezimea akreditovanih programa obuke pri čemu je zaključeno da 84 (33,3%) imaju sadržaje relevantne za rad sa porodicama. Dokumentacija za akreditaciju, odnosno, teorijski okvir i sinopsi navedenih 84 programa bili su predmet produbljene analize sadržaja.

Rezultati: Rezultat analize je kritički pregled sadržaja programa obuke i njihova podela u tri kategorije u odnosu na nivo opštosti u razvoju kompetencija.

Zaključak: Ključni zaključak je da među akreditovanim programima obuke ima sadržaja relevantnih za razvoj kompetencija u oblasti osnaživanja roditelja dece sa invaliditetom, ali da je za prevenciju izmeštanja dece sa invaliditetom iz porodice neophodno obogatiti opus akreditovanih programa obukama za primenu strukturiranih pristupa i usluga namenjenih porodicama sa višestrukim problemima i porodicama u krizi. Akreditovani programi, dakle,

^{**} iva.brankovic@fmk.edu.rs

predstavljaju potencijalni resurs za prevenciju izmeštanja dece sa invaliditetom iz porodice, a u kojoj meri će se aktuelizovati, zavisi od toga koliko se zaista ostvaruju ciljevi i kompetencije koje autori navode u sinopsisima obuka, kao i koliko su primenjivi i dostupni u kontekstu postojećih usluga u sistemu socijalne zaštite.

Ključne reči: porodice dece sa invaliditetom, akreditovani programi obuke, socijalna zaštita

UVOD

Deca sa invaliditetom u Republici Srbiji imaju pravo na sigurno i stimulativno porodično i šire socijalno okruženje (NOOIS, 2017). Ipak, ovo pravo im je često uskraćeno izmeštanjem iz porodice i smeštajem u institucije (MDRI-S, 2012; MDRI-S, 2021). Savremeni trendovi u socijalnom radu ukazuju na značajan preokret, odnosno, prelazak sa medicinskog na socijalni model shvatanja invaliditeta (Mihanović, 2010) i promociju značaja porodičnog okruženja za dete, uz razvoj usluga socijalne zaštite u lokalnoj zajednici i podršku porodici (UNICEF, 2018). Izazovi i teškoće sa kojima se porodice dece sa invaliditetom suočavaju su brojni (Davis, 1995; Mihić i sar., 2016) i iako postoje osnove za sistemsku podršku, potencijalan izazov predstavlja kvalitet rada sa porodicama dece sa invaliditetom u sistemu socijalne zaštite (Žegarac, 2014). Kompetencije profesionalaca za rad sa porodicama dece sa invaliditetom zavise od više faktora, kao što su osnovno obrazovanje i iskustvo, a jedan od njih je svakako dostupnost i kvalitet različitih oblika stručnog usavršavanja. Stručni radnici u socijalnoj zaštiti mogu biti socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, specijalni pedagozi ili andragozi i njihovo usavršavanje obavlja se putem akreditovanih programa obuke (obuke sa proverom znanja) i drugih oblika učenja kao što su edukacije, okrugli stolovi i tribine (Pravilnik o licenciranju stručnih radnika, 2013). Akreditovani programi obuke imaju za cilj razvoj kompetencija stručnih radnika, prolaze standardizovanu kontrolu kvaliteta i predstavljaju značajan resurs za obezbeđivanje kvaliteta stručnog usavršavanja i unapređenja prakse (Pravilnik o standardima i postupku akreditacije programa obuke za stručne radnike i stručne saradnike u socijalnoj zaštiti, 2014).

Imajući u vidu značaj stručnog usavršavanja za jačanje kapaciteta profesionalaca u radu sa porodicama dece sa invaliditetom i posredno prevenciju izdvajanja dece iz porodice, 2020. godine obavljena je analiza akreditovanih programa kao resursa u sistemu socijalne zaštite. Svrha analize je sagledavanje primenljivosti i funkcionalnosti sadržaja akreditovanih programa obuke namenjenih stručnim radnicima u sistemu socijalne zaštite. Osim toga, svrha analize je i identifikovanje nedostataka i argumentovano obrazlaganje potrebe za stalnim praćenjem kvaliteta akreditovanih programa obuke, kako bi predstavljali resurs za unapređenje podrške porodicama i prevenciju izmeštanja dece sa invaliditetom iz porodice.

CILJ

Cilj analize je utvrđivanje da li sadržaji postojećih akreditovanih programa obuke u sistemu socijalne zaštite predstavljaju resurs za sprečavanje izdvajanja dece sa invaliditetom iz porodice i podršku roditeljstvu. Specifični ciljevi su: mapiranje programa obuke u odnosu na to da li imaju sadržaje usmerene na podizanje svesti profesionalaca o značaju porodičnog okruženja za dete; razvoj znanja i veština profesionalaca za rad sa porodicama i roditeljima na poboljšanju funkcionisanja i razvoju roditeljskih kompetencija ili primeni strukturiranih (tretmanskih, socio-edukativnih, preventivnih) programa za osnaživanje porodica za brigu o deci i sprečavanja izmeštanja dece iz porodice; utvrđivanje primera dobre prakse i nedostataka u postojećem opusu akreditovanih programa obuke i kreiranje preporuka za unapređenje edukativnih resursa za sprečavanje izdvajanja dece sa invaliditetom iz porodice.

METODE

Istraživanje je zasnovano na kvalitativnoj metodologiji, koja je podrazumevala desk analizu sadržaja akreditovanih programa obuke. Istraživačko pitanje na koje smo tražili odgovor je: U kojoj meri postojeći akreditovani programi obuke predstavljaju resurs za sprečavanje izmeštanja dece sa invaliditetom iz porodice i podršku roditeljstvu? Uzorak istraživanja činilo je svih 246 akreditovanih programa obuke koji se nalaze u Registru akreditovanih programa (RZSZ, 2020). U prvoj fazi na osnovu analize rezimea izdvojena su 82 programa koji imaju sadržaje vezane za porodicu u najopštijem smislu, nakon čega je obavljena preliminarna kategorizacija programa obuke u tri grupe: 1) senzibilizacija profesionalaca o izazovima savremene porodice i značaju porodičnog okruženja za dete (51), 2) razvoj osnovnih znanja i veština za rad sa porodicama (19) i 3) unapređenje kompetencija i primena strukturiranih pristupa u oblasti prevencije, procene i planiranja (12). Ovi programi podvrgnuti su tematskoj analizi sadržaja na osnovu integralnih programa koji sadrže prikaz teorijskog okvira i sinopsis za realizaciju obuke.

REZULTATI I DISKUSIJA

Od ukupnog broja akreditovanih programa (246) 33,3% (82) ili jedna trećina sadrži teme vezane za porodicu u najopštijem smislu. Među ovim programima više od polovine (51) pripada prvoj kategoriji i namenjeno je senzibilizaciji profesionalaca za prepoznavanje izazova savremene porodice i razumevanje značaja porodičnog okruženja za dete, dok se u drugoj i trećoj nalazi 31 program koji ima za cilj razvoj osnovnih znanja i veština profesionalaca za rad sa porodicama i unapređenje roditeljskih kompetencija (19) i primenu strukturiranih pristupa u oblasti prevencije, procene i tretmana u radu sa porodicama (12). Uprkos značaju programa iz prve kategorije za rad sa porodicama zaključeno je da se opštost njihovih sadržaja ne može direktno povezati sa kompetencijama relevantnim za sprečavanje izmeštanja dece iz porodice. U nastavku će zato biti predstavljeni rezultati detaljne analize programa iz druge i treće kategorije.

Analiza je pokazala da je ove programe u odnosu na tematsku oblast bilo moguće dodatno grupisati u četiri kategorije, u zavisnosti od toga da li se bave: opštim roditeljskim kompetencijama i porodičnim funkcionisanjem (4), stručnim postupkom u radu sa porodicama, od procene i planiranja do specifičnih intervencija (7); specifičnim teškoćama porodica (invaliditet, bolest, problemi u ponašanju dece, multiproblemske porodice) (11) ili razvojem usluga u zajednici (9).

Među programima koji imaju za cilj *razvijanje osnovnih veština profesionalaca za osnaživanje roditelja* nalaze se dva koja su primarno fokusirana na uspostavljanje saradnje i osnaživanje roditelja dece sa smetnjama u razvoju i podizanje roditeljskih kompetencija za razumevanje prava i mogućnosti u sistemu socijalne zaštite. Jedan od ova dva programa fokusiran je na razvoj opštih komunikacijskih veština i specifičnih veština za komunikaciju s detetom i osnaživanje roditelja u kontaktu sa službama podrške. Drugi program je u većoj meri fokusiran na kreiranje odnosa sa roditeljima i primenu pristupa usmerenosti na porodicu (Dempsey & Keen, 2008) u različitim fazama rada sa roditeljima i aktivnostima: od informisanja, preko planiranja do realizacije aktivnosti sa roditeljima, savetodavnog rada i podrške udruživanju.

U oblasti *unapređenja stručnog postupka* izdvajaju se dva programa od značaja za prevenciju izmeštanja dece iz porodice, jer su namenjeni unapređenju kapaciteta organa starateljstva za rad sa porodicama visokog rizika. Jedan je usmeren na primenu principa stalnosti u planiranju zaštite dece bez roditeljskog staranja i dece u riziku od izmeštanja iz porodice (Žegarac i sar., 2018), dok drugi program sadrži smernice za primenu instrumenta za procenu rizika za izmeštanje deteta iz porodice u centru za socijalni rad.

U grupi usmerenoj na razvoj veština za *rad sa porodicama sa specifičnim teškoćama* identifikovana su četiri programa namenjena *radu sa porodicama sa decom sa invaliditetom*. Među njima se nalaze dve vrste programa, oni koji imaju za cilj razvijanje osnovnih veština profesionalaca za osnaživanje roditelja i strukturirani socio-edukativni programi sa roditeljima, koji sadrže setove radionica za grupni rad sa roditeljima sa ciljem njihovog osnaživanja i učenja veština neophodnih za adekvatan odgovor na razvojne potrebe dece.

Programi namenjeni radu sa porodicama dece sa invaliditetom koji nude *strukturirane socio-edukativne pristupe* imaju za cilj jačanje roditeljskih kompetencija, sprečavanje izgaranja i podelu odgovornosti, prevazilaženje socijalne izolacije i korišćenje različitih resursa za obezbeđivanje usluga i podršku za osamostaljivanje detetu/osobi sa smetnjama i njegovoj/njenoj porodici. Program „Škola životnih veština“ ima za cilj edukaciju profesionalaca, asistenata i roditelja, kako bi kod osoba sa smetnjama u razvoju podsticali stvaranje šema osnovnih životnih aktivnosti i na taj način omogućilo njihovo aktivno učestvovanje u društvenom životu zajednice. „Mala škola za roditelje“ ima za cilj osposobljavanje za realizaciju istoimenog programa, kako bi se uz pomoć socioedukativne podrške unapredile roditeljske kompetencije i stvorili preduslovi da se preventivno deluje na probleme porodica u riziku.

Pored ovih izdvojili su se i *programi za uspostavljanje usluga u zajednici* od kojih u 7 postoje sadržaji usmereni na rad s porodicama dece sa invaliditetom, a odnose se na usluge predah, pomoć u kući i lični pratilac deteta. Ostali programi za razvoj

usluga, kao što je usluga dnevnog boravka za decu sa invaliditetom, ističu značaj porodičnog okruženja, ali ne sadrže teme vezane za rad sa roditeljima.

ZAKLJUČAK

Na osnovu analize akreditovanih programa zaključeno je da u sistemu socijalne zaštite postoji osnova za razvoj kompetencija i osnaživanje profesionalaca za rad sa porodicama dece sa invaliditetom. Ipak, da bi postojeće obuke zaista bile resurs za prevenciju izmeštanja dece iz porodice, potrebno je obezbediti produbljenije razumevanje kvaliteta postojećih programa obuke i unapređenje njihovog kvaliteta, kao i obogaćivanje opusa akreditovanih programa obuke u oblasti specifičnih kompetencija od značaja za ranu intervenciju i podršku porodicama u krizi.

Potrebna je dodatna analiza koja bi ponudila podatke o tome da li i koliko su postojeće obuke realizovane, koji profesionalci su ih pohađali i kako oni procenjuju njihov kvalitet i efekte. Pored toga, potrebno je prikupiti podatke o tome kakve su potrebe za stručnim usavršavanjem profesionalaca koji rade u sistemu zaštite dece i podrške porodicama i koji su im dodatni sadržaji potrebni kako bi unapredili svoj rad. U sadržajnom smislu potrebno je unapređenje potencijalnih akreditovanih programa obuke namenjenih radu sa decom sa invaliditetom ili razvoju usluga u zajednici tako da uvek kada je to moguće sadrže tematske celine namenjene radu na roditeljskim kompetencijama i osnaživanju roditelja. Ovo se može uraditi tokom procene u fazi akreditacije programa obuke. Obogaćivanje opusa akreditovanih programa podrazumeva kreiranje novih obuka, koje imaju za cilj primenu strukturiranih vremenski ograničenih i višefaznih tretmanskih pristupa za osnaživanje porodica dece sa invaliditetom, posebno porodica u kojima postoji rizik za izmeštanje deteta iz porodice.

LITERATURA

- Davis, H. (1995). *Savetovanje roditelja hronično obolele dece ili dece ometene u razvoju*. Institut za mentalno zdravlje.
- Dempsey, I. J., & Keen, D. (2008). A review of processes and outcomes in family-centered services for children with a disability. *Topics in Early Childhood Special Education*, 28(1) 2-27. <https://doi.org/10.1177%2F0271121408316699>
- Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom – Srbija (MDRI-S) (2021). *Zaboravljena deca Srbije*. <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2021/06/Sazetak-final.pdf>
- Mental Disability Rights Initiative Serbia (MDRI-S) (2012). *Sklonjeni i zaboravljeni: Segregacija i zanemarivanje dece sa smetnjama u razvoju i odraslih osoba sa intelektualnim teškoćama u Srbiji*. https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2013/03/sklonjeni_i_zaboravljeni.pdf
- Mihanović, V. (2010). Invaliditet u kontekstu socijalnog modela. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (1), 72-86.
- Mihić, I., Rajić, M., Kstić, T., Divljan, S., i Lukić, N. (2016). „Naša priča” – program podrške roditeljima dece sa smetnjama u razvoju: primer dobre prakse u predškolskim

- ustanovama. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 15(4), 477-498. <http://dx.doi.org/10.5937/specedreh15-11745>
- Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije (NOOIS) (2017). *Situaciona analiza: Položaj dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u Republici Srbiji*. <https://noois.rs/dokumenta-publikacije/publikacije/263-situaciona-analiza-položaj-dece-sa-smetnjama-u-razvoju-i-invaliditetom-u-republici-srbiji>
- Pravilnik o licenciranju stručnih radnika u socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 42/13 (2013).
- Pravilnik o standardima i postupku akreditacije programa obuke za stručne radnike i stručne saradnike u socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 31/14 (2014).
- Republički zavod za socijalnu zaštitu (RZSZ), *Katalog akreditovanih programa obuke*. <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/akreditacija/katalog-akreditovanih-programa-obuke>
- Žegarac, N. (2014). Sistem zaštite dece u Srbiji. U N. Žegarac (Ur.) *U lavirintu socijalne zaštite: Pouke istraživanja o deci na rezidencijalnom i porodičnom smeštaju* (str. 77-114), Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Žegarac, N., Vlahović, V., Đorđević, Lj., i Dražović, S. (2018). *Smernice za planiranje stalnosti u centru za socijalni rad*. Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije.
- UNICEF (2018). *Jačanje porodica iz osetljivih grupa – pogled na mogućnosti*. <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/jacanje-porodica-iz-osetljivih-grupa>

ACCREDITED TRAINING PROGRAMS IN THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION AS A RESOURCE FOR PREVENTION OF DISPLACEMENT OF DISABLED CHILDREN FROM THEIR FAMILIES

Iva Branković¹, Nada Šarac², Svetlana Živanić²

¹University of Belgrade – Faculty of Political Sciences, Serbia

²Republic Institute for Social Protection, Serbia

Introduction: *Understanding the systemic response to the problem of displacement of children with disabilities from their families in the Republic of Serbia implies considering the issue at several levels. In addition to the normative framework, which regulates the area, availability and quality of social protection services, it is important to consider opportunities for professional development of professionals working with families facing multiple problems and families in crisis. Accreditation of training programs was introduced with the aim of establishing a quality system in professional development of employees in social protection, and accredited programs, as a way to acquire competencies, represent a significant resource for empowering professionals to improve professional work and quality of services.*

Aim: *The aim of this paper is to present the results of the analysis of accredited training programs from the perspective of their applicability and content functionality, i.e. the extent to which they contribute to the development of relevant knowledge and skills for strengthening parents and prevention of displacement of children with disabilities from their families.*

Method: *The method used was desk analysis which included summaries of all 246 accredited training programs, concluding that 84 (33.3%) had content relevant to working with families. The documentation for accreditation, that is, the theoretical framework and synopses of the mentioned 84 programs were the subject of an in-depth analysis of the content.*

Results: *The result of the analysis is a critical review of content of accredited programs and their division into three categories in relation to the level of generality in the development of competencies.*

Conclusion: *The key conclusion is that among the accredited training programs there is content relevant to the development of competencies related to strengthening of parents of children with disabilities, but that to prevent the displacement of children with disabilities from the family it is necessary to enrich the quantity of accredited programs with trainings aimed at working with families with multiple problems and families in crisis. Accredited programs, therefore, represent a potential resource for the prevention of displacement of children with disabilities from their families, but to what extent this resource will be actualized depends on how much the goals and competencies stated by the authors in training synopses are achieved, as well as on how available and applicable they are in the existing services in the social protection system.*

Keywords: *families of children with disability, accredited training programs, social protection*